

Freedom Writers i spændingsfeltet mellem amerikansk og europæisk tradition¹

Torbjørn Ydegaard©

Set fra et skandinavisk synspunkt kan der rettes den kritik imod især Freedom Writer-filmen, at den jo er såre 'amerikansk' og i bund og atter grund fortæller historien om amerikansk ideologi: Du kan hvis du vil, alle har en chance, og tager du den ikke, er du selv ude om det. Sådan ser Freedom Writerne det ikke. Tværtimod. De oplever deres metoder og holdninger som meget progressive og 'europæiske', måske endda ligefrem 'skandinaviske'. Derfor kan man med rette tale om, at bevægelsen befinder sig i spændingsfeltet mellem amerikansk og europæisk tradition.

En beskrivelse af dette spændingsfelt kan blandt andet bygge på Hannah Arendts bog *Om Revolution* (Arendt 2012). Arendt levede fra 1906 til 1975, er født i Tyskland, men måtte pga. sin jødiske afstamning emigrere til USA på grund af nazismen. Arendt skrev med udgangspunkt i teologien, den klassiske filologi – og i den klassiske liberalt-konservative position, der under den kolde krig søgte at finde plads for den politiske frihed i de nye massesamfund.

Arendt fokuserer i *Revolutions-bogen* på ligheder og forskelle mellem den amerikanske uafhængighedskrig fra 1775 til 1783 og den franske revolution fra 1789 til 1799. Begge revolutioner er udtryk for borgerskabets opgør med privilegiesamfundet, og begge er de rundet af tanker og idéer fra den Oplysningstid, de står som afsluttende milepæle for.

¹ Paperet er en redigering af en artikel skrevet i forlængelse af min bog *Kritisk-rational pædagogik*.

De umiddelbare forskelle ligger i det sociale aspekts betydning. I Frankrig er den sociale armod og elendighed åbenlys, og bliver derfor meget hurtigt vigtigere end demokratiske frihedsrettigheder. Medynk og medlidenhed bliver de følelser, der styrer politikken. De følelser, argumenterer Arendt, er grænseløse og bindes primært til 'dydens veltalenhed' (Arendt 2012: 81) og ens egen bevægethed. Og medlidenheden fører til handlinger på de lidendes vegne, til det jeg i Poppers Matrix betegner som kollektiv altruisme² (Ydegaard 2013: 127ff). Mest tydelig bliver det sociale perspektiv i revolutionens slagord (der i dag er indskrevet i den franske forfatning) om *liberté, égalité* og *fraternité*, hvor frihedsbegrebet bliver negativt – friheden *fra* fattigdommen – og hvor lighed og broderskab viser nationens forpligtende vej til garanti af borgernes lykke.

Den amerikanske revolutions baggrund var en ganske anden end den franske. Elendighed var ikke på dagsordenen i Amerika (man så ikke på det tidspunkt slavernes elendighed som et dagsordenspunkt!), hvor den enkeltes muligheder for at bringe til dagen og vejen var større end i Europa. Man havde nok medfølelse for den konkrete Næste, der uforvarende var havnet i fattigdom, og man handlede i en specifik, tavs solidaritet – i en individuel altruisme – med den enkelte. Men aldrig i en generaliseret omsorg rettet mod en generel elendighed. Det er, som jeg ser det, i høj grad denne medfølelse, der også i dag karakteriserer Freedom Writer-bevægelsen.

I Amerika havde man også en demokratisk tradition, der gik helt tilbage til 1620, til Pilgrimsfædrene på Mayflower. Inden Pilgrimmene gik i land i New England underskrev de en pagt (*The Mayflower Compact*), hvori de tilstedeværende...

² Poppers Matrix:

	Individualisme	Kollektivism
Egoisme		
Altruisme		

... solemnly and mutually in the presence of God and one another, Covenant and Combine ourselves together into a Civil Body Politic, for our better ordering and preservation and furtherance of the ends aforesaid; and by virtue hereof to enact, constitute and frame such just and equal Laws, Ordinance, Acts, Constitutions and Offices, from time to time, as shall be thought most meet and convenient for the general good of the Colony, unto which we promise all due submission and obedience.

(Bradford 1979: 24)

Pilgrimspagten udviklede sig til et råds-demokrati, hvor landsby, by, distrikt og koloni kunne drøfte og nå frem til beslutninger om relevante tiltag og forhold. Det betød blandt andet, at da uafhængighedskrigen blev en realitet, havde den stor opbakning fra kolonisternes side.

Denne demokratiske tradition havde lært amerikanerne glæden ved deltagelse i det offentlige styre. Det er den tradition, der skinner igennem i Uafhængighedserklæringens ord om de umistelige rettigheder: *Life, Liberty and the pursuit of Happiness* (Jefferson 1979: 307). Det amerikanske frihedsbegreb er mere tvetydigt end det franske, for nok har det den negative betydning af frihed *fra* den engelske kronens undertrykkelse, men det understreger også i høj grad den positive frihed *til* at handle (inklusive ”handling” i Arendt’s forståelse af begrebet). Og tilsvarende ligger der ikke i det amerikanske begreb om ’at søge lykken’ en forpligtelse til fra statens side at levere denne lykke, sådan som de franske slagord senere lagde op til, kun til at skabe rammerne for den enkeltes individuelle søgen. Rent faktisk er ordlyden ’pursuit of Happiness’ ret forvirrende, for Jeffersons lykkebegreb var centreret omkring den demokratiske deltagelse, snarere end omkring materiel tilfredsstillelse. At ordlyden blev som den blev, skyldes måske ’et anfald af åndsfraværelse’ (Arendt 2012: 289 n 16)! I så fald er det en åndsfraværelse, der, fordi den aldrig blev forklaret og analyseret af ame-

rikanerne selv³, har været skabende for det masseforbrugende *'american way of life'* og for europæernes generelle syn på det amerikanske samfund som usolidarisk og ekstremt liberalistisk. Men det var, ifølge Arendt, aldrig Jeffersons tanke.

Som de to revolutioner (ideelt) er fremstillet hos Arendt bliver de arketypiske for de to altruistiske felter i Poppers Matrix, og som sådan kan de sige at have givet væsentlige bidrag til dannelsesbegrebets indholdsdimension. For begge revolutioner gælder det dog, at de som (praktisk) konsekvens skaber fokus på det Arendt (Arendt 1998) kalder *'arbejde'*, altså husstandsøkonomien, frem for på *'handling'*, der er det innovative, det transformative og det politiske niveau. Fokus bliver lagt på behovstilfredsstillelse, på de nederste trin i Maslows pyramide. Og når dannelsen, efter opfyldelsen af de basale behov for føde, klæder og husly er tilfredsstillet, ikke har andet (læs: Jeffersons demokratiske deltagelse eller Arendts *'handling'*) at tilbyde, er der kun yderligere forbrug tilbage⁴.

Forskellene på de to revolutioners tankesæt er store. Den franske revolutions menneskesyn bygger i det store og hele på Rousseaus filosofi, hvor *God makes all things good; man meddles with them and they become evil* (Rousseau 1982: 5). Kun i naturtilstanden kan mennesket være godt, enhver form for civilisering skaber degenerering og fordærv. Revolutionen, og dermed også pædagogikken, har som mål at genskabe naturtilstanden mest mulig. Ligheds- og broderskabsideologien bliver væsentlige idéer for realiseringen af Rousseaus tanker om folkets (i ental!) centralt bestemte lykke, sådan som vi også ser det i retorikken omkring regeringen Thorning-Schmidt og især regeringspartneren SF. Mennesket er på den måde prisgivet de ydre omstændigheder og har kun få eller ingen muligheder for at selv kæmpe sig ud af elendigheden. Kun kollektivet kan fremme den retfærdige materielle behovstilfredsstillelse og lykke. Men når

³ Politisk og økonomisk isolerede USA sig efter Uafhængighedskrigen fra et kaotisk Europa under dække af Monroe-doktrinen og intellektuelt bidrog man ikke til at forklare og fastholde Jeffersons tanker om den demokratiske deltagelse.

⁴ Det er måske den vigtigste begrundelse overhovedet for at søge en dannelse, der fremmer den individuelle altruisme, det autonome individ og den demokratiske deltagelse – inden for rammerne af en kritisk-rationel pædagogik.

mennesket prisgives centralmagten behøver det ikke den selvstændighedsfremmende dannelse: *Once government has embarked upon planning for the sake of justice, it cannot refuse the responsibility for anybody's fate or position* (Hayek 2010: 111).

Det oprindelige menneskesyn hos Jefferson og "the founding fathers" er det diametralt modsatte. Det fortsætter traditionen fra Pilgrimsfædrene, der netop frygtede den naturtilstand (se Nash 1973: 23f for en noget anden fortolkning af menneske- og natursyn blandt de tidlige kolonister i Amerika), de måtte forvente i det kun i beskedent omfang civiliserede Amerika, de var på vej til. Det var det civiliserede menneskes frygt for det vilde, og for at denne vildskab potentielt kunne gøre mennesket til et ondt (egoistisk?) væsen. Medicinen mod vildskabens fordærv var netop at indgå en pagt om et forpligtende fællesskab, hvor hver enkelt gennem sin accept af pagten forblev under en kontrollerende civilisations vinger. Det er det forpligtende fællesskab, der fokuserer på Arendt's handlingsbegreb, og som videreføres (eller forsøges genindført?) i de berømte ord fra Kennedys indsættelsestale: *And so, my fellow Americans, ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country* – en tale der i høj grad refererede tilbage til Jefferson og Uafhængighedserklæringen. Mennesket er på den måde først og fremmest indrestyret med en naturlig ret (i amerikansk retorik ofte 'givet af Gud', jf. Pilgrimspagten ovenfor og Kennedys tale) til selvstændigt at agere. Eller som Laura Ingalls far siger: *Vi er mennesker, og som der står i Uafhængighedserklæringen, skabte Gud os som frie væsner. Hvilket vil sige, at vi må klare os selv* (Wilder 1966: 25). Det amerikanske 'folk' er en flertalsform, hvor handlingens takt og retning (ideelt set) ikke er bestemt af ydre faktorer. Det menneskesyn, der ledte frem til den amerikanske revolution, baserer sig på civilisering, dannelse og myndighed i eget liv, inklusiv den altruistiske forpligtethed på hjælp til den konkrete Anden – i bedste kantianske forståelse.

Ofte skelner man i dannelses-teorierne mellem *ethos* og *demos*. Denne skelnen hænger også sammen med forskellen mellem den franske og den amerikanske revolution. Som den franske revolution skred frem, blev begrebet om *'konsens'*, om viljen til samtale, erstattet med begrebet om *'vilje'* – *'folkets vilje'*, repræsenteret eksklusivt (i ordets strengeste betydning!) ved Robespierre og guillotinen, og i modsætning til enkeltindividets interesser, og derfor også enhver økonomisk orden, der måtte bygge på sådanne interesser – hvilket er medvirkende til den fremherskende *'kapitalismeangst'* i vores del af verden:

Således er fællesviljen artikulationen af en fælles interesse, folkets eller nationens interesse som helhed, og fordi denne interesse eller vilje er fælles, er hele dens eksistens afhængig af at stå i modsætning til alle egeninteresser og egenviljer.

(Arendt 2012: 74)

Omvendt lægger *demos*-begrebet sig op ad den amerikanske pluralistiske folkeforståelse og praksissen med demokratisk deltagelse uanset rang og stand.

I en mere nutidig pædagogik afspejler forskellen mellem de to revolutioner sig vores tilgange til jura og social omsorg. Når det gælder jura, er man i udgangspunktet ansvarlig for sine handlinger, og først i anden instans kan en eventuel straf reduceres som følge af formildende omstændigheder. Dette svarer til grundholdningen i den amerikanske uafhængighedserklærings ord om retten til at søge lykken og frihed til at handle. Omvendt når det gælder social omsorg: Her virker det som om udgangspunktet er borgerens hjælpeløshed som følge af dårlige sociale vilkår, og som om den enkeltes ansvarlighed er skubbet meget i baggrunden. Det legitimerer en massiv intervention til *'fordel'* for borgeren fra det offentliges side. Denne holdning lægger sig op ad den franske revolutions ord om frihed fra undertrykkelse og fattigdom og definition af lykken som baseret på lighed og fællesskab. I dette spændingsfelt mellem eget ansvar og individuel altruisme på den ene side og samfundsansvar og kollektiv altruisme på den

anden befinder de humanistiske professionsuddannelsers og social- og sundhedsuddannelsernes etiske dilemma sig: Er et sundt og 'godt' liv en menneskeret som staten skal levere, eller er det en menneskeret, under velordnede forhold, selv at kunne søge sundhed og lykke? Skarpt sat op fordrer det første en opdragelse til lydighed mod de fælles interesser, mens det andet fordrer dannelse til egne meningers mod!

Poppers Matrix kan derfor beskrives med nogle yderligere betegnelser:

- Det kollektivt-altruistiske: De europæiske velfærdssystemer
- Det kollektivt-egoistiske: Nogle af USA's (religiøse) militante grupperinger (enkelte inkluderer endda både hvide og sorte amerikanere), der jo netop afviser stor-samfundet, men ikke deres egne små-samfund
- Det individuelt-egoistiske: Det ensomme cowboy, sindbilledet på det selvtilstrækkelige Amerika under Monroe-doktrinen
- Det individuelt-altruistiske: Jeffersons ideal om lykken ved den demokratiske deltagelse.

Måske er det ikke helt ved siden af, at indtænke *The Freedom Writers* i det individuelt-altruistiske felt?

Litteratur

- Arendt, Hannah (1998): *The Human Condition*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Arendt, Hannah (2012): *Om Revolution*. Klim, Århus.
- Bradford, William (1979): *The Mayflower Compact*. I Bradley m.fl.: *The American tradition in Literature*. Grosset & Dunlap, New York.
- Hayek, F.A. (2010): *The Road to Serfdom*. Routledge, London.
- Jefferson, Thomas (1979): *The Declaration of Independence*. I Bradley m.fl.: *The American tradition in Literature*. Grosset & Dunlap, New York.
- Nash, Roderick (1973): *Wilderness and the American Mind*. Yale University Press, New Haven.
- Rousseau, Jean-Jacques (1982): *Émile*. Dent, London.
- Wilder, Laura Ingalls (1966): *Den lange vinter*. Gyldendal, København.
- Ydegaard, Torbjørn (2013): *Kritisk-rational pædagogik*. Books on Demand, København